

## Fluktuace učitelů: Co se můžeme naučit od Evropy?



Země napříč Evropou, včetně České republiky, trápí neustálý nedostatek kvalitních učitelů na základních a středních školách. V Evropských zemích navštěvuje podle OECD (2016) 30% žáků školy, jejichž schopnost poskytovat kvalitní výuku je omezena nedostatkem kvalitního pedagogického personálu. Jednou z možných příčin je i fluktuace učitelů a jejich odchod do jiných profesí.

Ačkoli je fluktuace učitelů ve většině zemí na velmi podobné úrovni jako fluktuace v jiných zaměstnáních, není odborníky na rozdíl od jiných profesí vnímána jako pozitivní přínos. **Učitelství nejčastěji opouští nejqualitnější učitelé, což vede k negativním dopadům na kvalitu vzdělávání.** Učitelé také častěji odchází ze škol s těžšími podmínkami pro vyučování, jako jsou školy pro žáky se speciálními potřebami, školy s velkým podílem příslušníků menšin nebo žáků s nízkým socioekonomickým zázemím, což nadále zvyšuje nerovnosti ve vzdělávání.

### Míru fluktuace učitelů a charakteristiky těch, kteří učitelskou kariéru opouštějí, zkoumá tato studie.

Využívá k tomu databázi SHARE, která umožňuje dlouhodobě sledovat kariérní dráhy respondentů ve 27 evropských zemích. Dostává se tak k celkovému souboru 4,600 učitelů, z nichž většina začala pracovat mezi lety 1950 a 1985. Zvláštní důraz pak klade na dopady ekonomické transformace po roce 1989 ve východoevropských zemích, jejíž důsledky sledujeme ve vzdělávacím systému dodnes.

**Každý čtvrtý evropský učitel v nějakém bodě své kariéry opustí řady pedagogů.** Celková míra fluktuace se velmi liší mezi jednotlivými regiony. Zatímco v jižním regionu dosahuje jen 15%, v severním regionu změní za svůj profesní život kariérní dráhu celých 37% učitelů. Fluktuace učitelů se ale neliší od fluktuace v jiných zaměstnáních a její vyšší hodnoty v severovýchodních zemích jsou zřejmě spjaté obecnými charakteristikami trhu práce, jako je vyšší pracovní mobilita a univerzálnější systém vzdělávání.

### Co je SHARE?

SHARE (Survey of Health, Ageing, and Retirement in Europe) spočívá ve vytvoření celoevropského časosběrného datového souboru zahrnujícího osoby starší 50 let a jejich rodiny. Projekt SHARE-ERIC je největší evropskou výzkumnou infrastrukturou v oblasti sociálních věd. Od roku 2006 se projektu účastní i Česká republika.

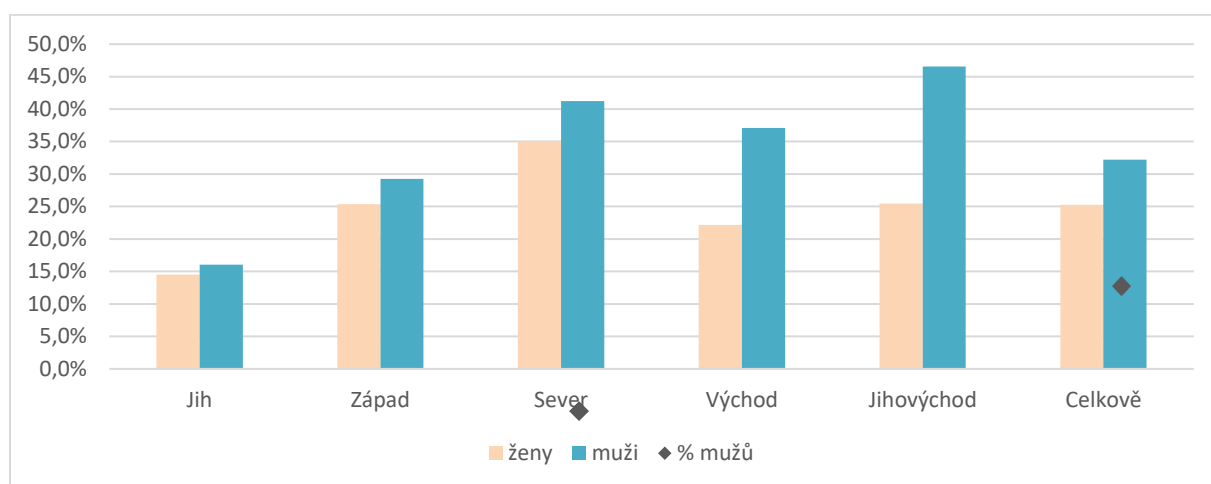
Mezi hlavní témata multidisciplinárního projektu SHARE patří: demografie a rodina; vzdělání; tělesné a duševní zdraví, zdravotní péče a rizika, kognitivní funkce; zaměstnání a důchod, vzájemná pomoc a finance v rodině, bydlení, příjmy a spotřeba domácnosti, majetek; sociální podpora, aktivity, životní historie, kvalita života, perzekuce, očekávání do budoucnosti a další témata. Data projektu SHARE-CZ sbírá agentura SCaC každé dva roky na reprezentativním vzorku 5000 respondentů.

Výsledkem je unikátní soubor dat poskytující informace o stavu, historii a vývoji české a evropské společnosti. Pro vědecké účely jsou data k dispozici zdarma v režimu open access.

### U učitelů – mužů pozorujeme o 7,7 procentních bodů vyšší míru fluktuace než u žen (Obr. 1).

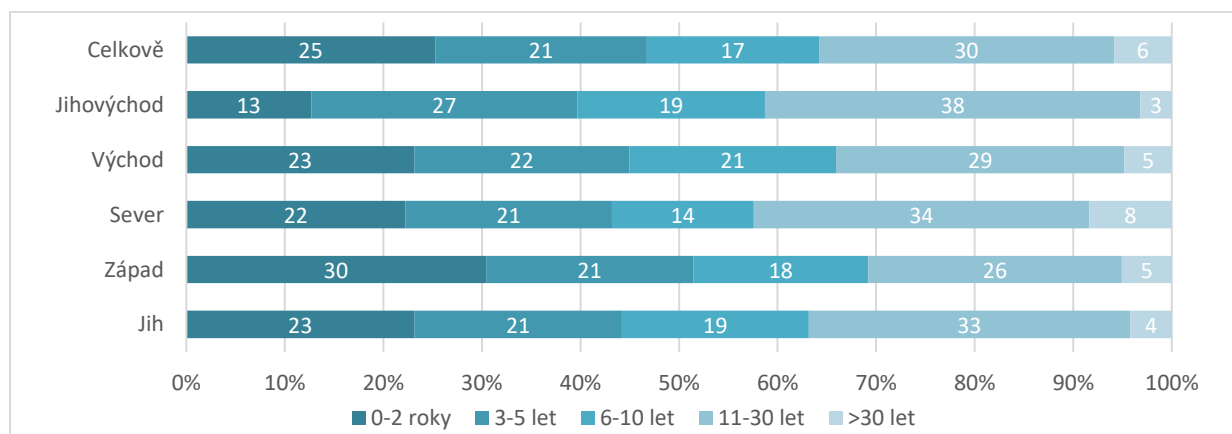
Největší rozdíly ve fluktuaci učitelů a učitelek vidíme v jihovýchodní a východní Evropě, kde činí 22, resp. 15 p.b. Naproti tomu v severním regionu je to jen 6 p.b. Velký rozdíl mezi muži a ženami v zemích bývalého východního bloku je dán i procesem ekonomické transformace. Výsledky ukazují, že učitelské místo opustilo v období ekonomické transformace o 16 p.b. více mladých učitelů ve východní než v západní Evropě. Vyšší míra fluktuace se týká především mužů, kteří v transformačním období odcházeli o 10 p.b. častěji, než jejich mužští kolegové na Západě. Tento fakt pravděpodobně výrazně prohloubil feminizaci školství v těchto zemích.

Obr. 1: Procento mužů – učitelů a odchody mužů a žen učitelů do jiných profesí napříč Evropou



Při nastavování opatření na udržení učitelů je zásadní, zda ze školství odchází spíše kvalitnější, nebo méně kvalitní učitelé. Jako měřítko pedagogických schopností lze použít informaci o nejvyšším dosaženém vzdělání a počet let pracovních zkušeností. V Evropě častěji odchází ze školství učitelé, kteří nedosáhli vysokoškolského vzdělání, což však může být ovlivněno tím, že většina učitelů v Evropě má vysokoškolské vzdělání. Na druhou stranu, studie zjišťuje, že odcházející učitelé se přesouvají z 57% do vysoce kvalifikovaných zaměstnání a 32% na méně kvalifikované administrativní pozice. Může to být známkou toho, že spíše kvalitnější učitelé se rozhodují odejít ze školství.

Obr. 2: Odchody učitelů podle délky jejich učitelské praxe



Počet let pracovních zkušeností je další proměnnou, indikující kvalitu učitele, protože ztráta zkušeného pedagoga je většinou nákladnější, než ztráta úplně začínajícího učitele (0-2 roky). Na druhou stranu je ale odchod mladých nadaných učitelů ve většině zemí zásadním problémem. Z dat vyplývá, že každý rok práce pedagoga snižuje pravděpodobnost, že odejde k jiné profesi, o 2 p.b. Výsledky se příliš neliší mezi regiony. Průměrně 25% učitelů, kteří přestanou učit, to udělají během prvních dvou let práce a celých 70% odchodů se týká učitelů po první pracovní zkušenosti na škole.

**Znalost charakteristik učitelů, kteří se během své kariéry rozhodnou školství opustit, může pomoci politické reprezentaci v identifikaci opatření, která odlivu kvalitních učitelů zabrání.** Výsledky naznačují, že pro učitele jsou zásadní první roky jeho profesního života. Poskytnutí podpory a možností dalšího rozvoje mohou být užitečnými nástroji ve snaze učitele u práce udržet.

Poznatky získané analýzou reakce učitelů na ekonomickou transformaci ve východoevropských zemích v 90. letech ukazují, že k udržení a zvýšení počtu kvalitních učitelů, zejména mužů, ve školách je nutné zajistit jim podmínky srovnatelné s jinými disponibilními zaměstnáními, a to zejména zvýšením mezd a společenské prestiže učitelství.

**Kontakt a další informace:**

Podrobné informace o projektu SHARE, včetně všech publikací a přístupu k datům, jsou na portálu českém projektu <http://share.cerge-ei.cz>. Kontakt: SHARE-CZ, Národohospodářský ústav České republiky, v.v.i. Politických vězňů 7, 11121 Praha 1. Koordinátor projektu v České republice: Radim Boháček ([radim.bohacek@cerge-ei.cz](mailto:radim.bohacek@cerge-ei.cz)). Národním partner projektu SHARE-ERIC v České republice: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.